

A kooperatív tanulás szerepe a proszocialitásra nevelésben

Orbán Józsefné

óraadó tanár

Neveléstudományi Intézet

PTE, BTK, Pécs

Konklúzió

„A pedagógia, a nevelés számára az a feladat adódik, hogy a személyközi szociális kölcsönhatásokban, a kisközösségekben, az etnikumok, a nemzetiségek, a nemzetek, az országok működésében és a köztük lévő szociális kölcsönhatásokban érvényesülő, érvényesítendő tapasztalati, értelmező proszociális értékrend megismerését, elsajátítását és elfogadását elősegítse. Ez minden eddigi nevelési célnál, feladatnál komplexebbnek, nehezebbnek ígérkezik, de nincs más választásunk, ha túl akarjuk élni a speciális értékrendek kohéziós és szocializációs hatásának fellazulásából, rivalizálásából, az antiszocialitás elburjánzásából, a társadalmak szembenállásából, a globalizációból fakadó fenyegető veszélyeket. Ezek elhárításához a szociális nevelés, a proszocialitásra nevelés is hozzájárulhat.”
(Nagy József: XXI. Század és nevelés Osiris Kiadó Bp. 2000. 191.p.)

Nagy József a XXI. század és nevelés című művében kihangsúlyozza a proszocialitásra nevelés fontosságát, mely minden eddigi nevelési célnál, feladatnál komplexebbnek, nehezebbnek ígérkezik, de nincs más választásunk, ha valóban megoldást keresünk a szocializációs, társadalmi, gazdasági, technológiai és globalizációs kihívásokra, problémákra.

Miért ígérkezik nehéznek ez a feladat? Mert a hosszú évtizedek alatt kialakult pozitív (proszociális) értékrendek és szocializációs hatásai fellazultak. Egyre gyakoribb az antiszociális magatartás, a mások ártalmára tett agresszivitás, önzés, intolerancia, közömbösség, amelyen változtatni kellene, ha a fent említett problémák megoldására törekszünk. Ebből adódóan a pedagógia elsőrendű feladata kell, hogy legyen a proszociális értékek megismertetése, elfogadtatása, elsajátíttatása a mai tanulókkal, vagyis a proszociális nevelés.

Mit értünk proszociális értékrenden?

Amennyiben a fogalmat a kompetencia oldaláról közelítjük meg, akkor a **proszociális értékeket** a szociális kompetencia pozitív értékei között kell keresni.

A szociális kompetencia egy értékskálán mozog, amelyen megtalálhatóak az antiszociális, a lojális, és a proszociális értékek egyaránt. (Nagy József, 2000)

Az **antiszociális** értékek szerint élő egyén az önérdeket mindenek fölé helyező, jogrendet, az elfogadott társadalmi normákat megszegő, esetleg erkölcstelen értékeket képvisel.

A **lojális** magatartásra jellemző az, hogy az egyén, azért hogy a szankciókat elkerülje, vagy az egyensúlyt megteremtse, anélkül, hogy elfogadná azokat, a sajátjától eltérő értékrendet is képvisel a saját értékrendje mellett.

A **proszociális** egyénre jellemző a másik fél érdekeit figyelembevevő, önzetlen, a másik felet segítő magatartás, aki társadalmi normáknak igyekszik megfelelni, és fejlett szociális képességekkel rendelkezik.

Milyen képességekre kell gondolni? A szociális kommunikáció, kontaktus,- konfliktuskezelés, az érdekérvényesítéssel összefüggő együttműködés és segítség képessége, tolerancia, empátia, mind ide tartoznak.

A proszociális nevelés során kialakulnak, megszilárdulnak ezek a képességek, szokásrendek, meggyőződés, attitűd. Az antiszociális viselkedés gátlás alá kerül. A lojalitás a proszocialitás irányába alakul. Mindezek érződni fognak a társadalomban is, csökkenni fog az antiszocialitás és kényszerlojalitás. Sajnos a jelenlegi nevelési, -oktatási intézmények nem minden esetben, vagy

nagyon ritkán működtetnek olyan közeget, biztosítanak olyan körülményeket, alkalmaznak olyan tanulás-szervezési formákat, amelyek hozzájárulhatnak és segíthetnek a proszocializációt. Ritkán akadnak olyanok is, akik tudatosan tervezett változást szeretnének elérni a proszociális értékek kialakulásában

Hogyan lehetne ezen változtatni? Mindenekelőtt ismerni kell a proszociális képesség kialakításának a legfontosabb eszközeit.

Proszocialitásra nevelés eszközei

1. Értelmezés, tudatosítás

Értelmezés, tudatosítás nélkül nincs nevelés, tehát ez a fejlesztés első lépése. Fontos, hogy ennek érdekében olyan műveltségi tartalmakkal ismerkedjenek meg a tanulók, amelyek a proszociális értékeket közvetítik. Fontos, hogy összefoglalják a történet, viselkedésmód lényegét, megfogalmazzák saját véleményüket az adott témáról, helyzetről. Fontos, hogy megkérdezzük a gyerekeket arról, hogy ők mit tennének hasonló szituációban, játsszák el a szituációkat.

2. Szociális minták, modellek

A proszociális minták, modellek segítségével kialakulhat a tanulóknál a helyes viselkedés: segítség, együttműködés, megértés gazdag repertoárja, készlete, amelyek tényleges helyzetekben aktiválódhatnak. Mintát kaphatnak az irodalmi művekből, történelmi eseményekből, szülők, tanárok viselkedéséből, társak magatartásából, televízióból.

Fontos, hogy a gyerekek megértsék a felvetett problémákat, hogy el tudják sajátítani azokat az értékeket, amelyekre ezek a történetek, idézetek, személyek például szolgálnak. Fontos, hogy tudatossá váljanak bennük azok a viselkedési szabályok, normák, szerepek, amelyeket megismertek. A humánus, demokratikus, segítő, megértő szülői és tanári minta is ezt az attitűdöt közvetíti, és a gyerekek ezt veszik át.

3. Szociális és érzelmi kommunikáció (verbális, nonverbális)

A szociális és érzelmi kommunikáció esetében a viselkedés és az érzelmek kapcsolatáról, érzelmi jelközlésről van szó, *a funkció, motiváció, érzelem, kifejezés, reagálás kapcsolatáról.* (Pl. a bizalomkeltés *funkció*, a vonzódás *motiváció*, az öröm *érzelem*, a mosoly *expresszió*, az elfogadás vagy elutasítás *reagálás*.)

A szociális kommunikáció eszközei magába foglalja a szociális kontaktusokat (pl. *segítségkérést*-, *elfogadást*, *üdvözlést*, *tiszteletadást stb.*), a párok csoportok működését (*csoportképzést*, *csoportidentitást*, *csoporttagok védelmét*, *gondoskodást*, *egymás segítségét*, *stb.*), érdekvényesítést (*versengéseket*, *együttműködést*, *segítést*, *szervezést*-, *vezetést*) szociális tanulást- nevelést (*szociális helyzeteket*, *interakciók által elsajátított tanult viselkedési formákat*, *szociális képességeket*) (Nagy, 2000.)

Az érzelmi és szociális kommunikáció összekapcsolása szerepe igen nagy szolgálatot tehet az eredményesebb nevelés érdekében.

4. Megtapasztalás

A megtapasztalás, átélés a proszociális nevelés leghatékonyabb eszköze. Megfelelő szociális közeg, tér, tanulási forma szervezése szükséges hozzá olyan, amely lehetőséget teremt az együttműködésre, kölcsönös segítségre, szociális értékek gyakorlására, átélésére, interakciókra, a tanulók egymás közötti kommunikációjára.

Erre legalkalmasabbak a **kooperatív, tanulás szervezeti formái, módszerei**. Ez komplexen magába foglalja az előző három eszközt, ettől olyan hatékony. Ezért fontos az, hogy a nevelési intézmények lehetőséget teremtsenek a tanítóknak, tanáraiknak a kooperatív tanulási módszerek elsajátítására, alkalmazására.

Valamennyi nélkülözhetetlen az etikai normák átadásában.

Mi az a kooperatív tanulás?

„A kooperatív tanulás, együttes munkálkodás a közös cél érdekében. Összehangolt tevékenység, amely során kölcsönös a hatás pszichikai, szociális és intellektuális készségek fejlődésében egyaránt.” (Horváth, 1994.; Vastagh, 1999.)

„A kics csoportok együttműködésére, interakcióra alapoz.

Kölcsönös pozitív függést jelent (mely kibontható a közös célokból – a célok kölcsönös függéséből, a közös sikerből, eredményből, a jutalomból, amely az egyént és csoportot egyaránt gazdagítja).

Feltételei: közvetlen kapcsolatot igényel a tevékenység, megvalósítás, és értékelés szakaszában egyaránt; szociális érzékenységet, a szociális készségek, és képességek meglétét igényli, továbbfejlődését segíti (kommunikációs képességek, konfliktuskezelés, együttműködés, a másokra figyelés, egymás segítése)

Nem passzív és reprodukív tanulásról van szó, hanem az aktivitást, tevékenységet, az egyéni érdekeket is figyelembevevő produktív tanulásról, tanulás szervezésről. Nagy szerepe van a tanulói önállóságnak, az önálló tanulásnak, és az együttműködésen alapuló (kooperatív) tanulásnak, amelynek értékei között szerepet kap: „*az egymástól való tanulás, az egymásra figyelés az egymást tanítás, segítség, értékelés igénye és képessége, valamint az együttműködés igénye és képessége.*” (Bárdossy 1999.)

A változás tényezői:

Felvetődhet a kérdés, hogy hogyan történik a proszociális nevelés, hogyan változnak a tanulók, hogyan teszik magukévá, az említett értékeket? Természetesen a tanárnak ebben igen nagy a felelőssége (tudatos tervezés, irányítás, rendszeres értékelés, visszajelzések)

A csoport minden tagja jelen van pozitív és negatív tulajdonságaival, képességeivel: ezeknek megfelelően viselkedik, erről társaitól visszajelzést kap, felméri viselkedésének másokra tett hatását, felméri felelősségét a változásra, új viselkedést alakít ki, és a változás újabb változásra készíteti, mindezeket az új készségeket magával viszi a külső kapcsolataiba. (Rudas, 1997.)

Az érzelmi, szociális kommunikációnak ebben igen nagy szerepe van.

Milyen módon történhet a kooperatív tanulás, nevelés?

A tanár részéről nagyon fontos a szakmai felkészültség, a kooperatív módszerek, tanulás szervezési formákban való jártasság, a szabályozás eszközeinek ismerete és megfelelő attitűd, személyiség, pedagógusi kompetencia.

A szervezés lehet módszerközpontú, ekkor a tanár a kiválasztott módszereket tölti meg tartalommal. (A módszer + tartalom = tevékenység). Ez a forma nagyon jól segítheti a szociális ismeretek kialakítását, gyakorlását.

A szervezés lehet ismeret és tananyagközpontú is, ekkor a tanár a tartalomhoz keres megfelelő módszereket.

A harmadik szervezési forma az együttműködéses, együtt tanulási modell, kooperatív tanulás szervezési forma, amelyben nagyon változatos és sokféle módszert alkalmazhatnak a pedagógusok. Ebben a változatban egyaránt előfordul az, hogy módszerekhez keresünk tananyagot, vagy fordítva. Előnye, hogy bármely tantárgyban és bármilyen szinten alkalmazható. Együtt kezeli a tananyag elsajátítást és a szociális, proszociális nevelést. (Spencer, 2001.) Érvényesül: a közvetlen interakció, építő egymásrataltság, egyéni beszámolási lehetőség, a csoportfolyamat, társas készségek alkalmazása, fejlődése. Az együttműködéses tanulás szervezési modell igényli a tér átalakítását, csoportalakítást, a csoportos tanulási tevékenységet, a fejlesztő értékelés módszereit és a tanár részéről a gondos előkészítést, a tanulók megfigyelését és a segítő beavatkozást.

Különbség a hagyományos frontális oktatás és a kooperatív oktatás között.

Amennyiben a különbséget a szocializáció, szociális és pszichikai hatás szempontjából vizsgáljuk, a következőket állapíthatjuk meg.

Hagyományos, frontális oktatás, tanulás (individuális tanulás, verseny) esetében

„A hagyományos szervezeti keretek között az egyes tanuló kiszorul a cselekvések, tevékenységek fő áramából, míg csoporton keresztül személyesen is részt vesz az egész gondolkodási folyamatban. Értelmet talál a tevékenységben (nemcsak jelentkeznie kell), tehát dolgozik és a munkában teljes személyiségével részt vesz. (Benda, 1994.)

1. Csak ismeretátadás folyik. Szociális ismereteket csak értelmezés, tudatosítás szintjén közvetít.
2. Nincs lehetőség a kommunikációra megtapasztalásra, átélésre, gyakorlásra.
3. Gyakran direkt diktatórikus irányítás folyik, mely ezt a szociális mintát közvetíti.
4. Individualisztikus attitűd, magatartás, én központúság kialakulásának kedvez. (Csak a saját szemszögéből látja a dolgokat) Mindenki csak a saját előmenetelében érdekelt ez egymástól való elidegenedéshez, szociálisan helytelen alkalmazkodáshoz vezet.
5. Versengés folyik a tanulók között, amely gyakran ellenségeskedést, rivalizálást eredményez.
6. Nincs segítség, együttműködés a tanulók között, amennyiben segít, csalásnak minősül. Nem érvényesül az empátia, tolerancia
7. Egyoldalú, egy szálon, egymás utáni kommunikáció folyik, (John Goodland vizsgálatai alapján) ahol a tanóra 80%-ában a tanár beszél, és kevesebb, mint 20% jut a tanulókra, mivel az óra egy része fegyelmezővel telik el. Így jó, ha 20 mp. jut egy tanulóra, feltéve, ha jelentkezik az órán. Kialakul az „első és hátsó színpad” Az állandóan szereplő gyerekek és csak testben jelenlévők csoportja. (Spencer, 2001.)
8. Általában feszélyezett, kevésbé motiváló légkör jellemzi, a gyerekeknek nem szabad egymással beszélni, segíteni, gyakran még hátrafordulni sem. Nem érvényesül az érzelmi ráhatás, nem ad lehetőséget az önálló aktivitásra, kreativitásra.
9. Nincs kapcsolat a gyerekek- gyerekek között, és ezáltal nincs lehetőség a társas kapcsolatok kialakítására, a proszociális értékek közvetlen gyakorlására. Kialakul a gyerekek közötti polarizáció, mely kirekesztéshez, elmagányosodáshoz, és ezáltal a személyiség torzulásához vezethet.
10. Általában túlsúlyban van a diagnosztizáló és minősítő értékelés. A fejlesztő értékelésre kevés lehetőség van. Csupán a jó jegy dominál.
11. A kudarcélmények elbizonytalanodáshoz, önértékelési problémákhoz vezethetnek, amelyek következménye az alacsony teljesítmény.

Kooperatív tanulás esetében

1. Az ismeretátadás és személyiségfejlesztés párhuzamosan halad.
2. Az értelmezés, tudatosítás mellett lehetőség van a kommunikációra, az átélésre, megtapasztalásra is. Szociális ismereteket közvetlenül tanít.
3. Humánus, közvetlen irányítás mellett érvényesül a tanári segítő együttműködés, mely a proszociális nevelés szempontjából pozitív mintát közvetít, elősegíti a motiváltabb tanulást.
4. A mások és a csoport érdekeit is figyelembevevő attitűd érvényesül. Segíti az egyéni és közös felelősség, kölcsönös bizalom kialakulását. Nagyobb az egymásra figyelés. Fejlődik felelősségérzetük önmaguk és társaik iránt, valamint szociális érzékenységük.
5. Építő, pozitív egymásrautaltság érvényesül, mindenki érdekelt az előmenetelben, a csoport sikere érdekében. A tanulók sokkal érintettebbek, ezáltal aktívabbak, motiváltabbak.
6. Állandó együttműködés, kölcsönös támogatás van a csoport tagjai között, és mindezt rendszeresen átélik, és gyakorolják. Érvényesül az empátia és tolerancia, felelősségérzet, a gyengébb és más etnikumú tanulók iránt. Nincs kirekesztés, elmagányosodás, mert csoport felkarol, segít.
7. Állandó párhuzamos interakció, több szálon futó kommunikáció folyik a tanulók között, összefüggésben az érzelmi tényezőkkel, tapasztalatot szerezve a kontaktusteremtésben, konfliktuskezelésben, érdekérvényesítésben, segítségben, együttműködésben.
8. Oldott, vidám légkör jellemzi, érvényesül az érzelmi motiváció, ráhatás, mely pozitív hatással van a tanulók aktivitására, szociális értékek elsajátítására.
9. Egyenlő arányú részvétel megteremtésére törekszik, ahol mindenki egyenrangú félként dolgozhat. Célja, hogy mindenki szerepeljen, érvényesíthesse önmagát a munka, ellenőrzés, prezentáció és értékelés során egyaránt.
10. A fejlesztő segítő értékelés van túlsúlyban, amelyre a változatosság, pozitivitás, többszintűség jellemző (egyén, csoport, tanár). Ehhez igazítja a tanulást, a tanulási folyamatot. Elkülönül a tudás és a szociális ismeretek értékelése. Nem csak a jegy a fontos, hanem az egyéni és közös eredmény feladatmegoldás. (Csirmaz, 1996.)
11. A tanulók pszichikai megerősítést kapnak, pszichikai egészséget, emocionális fejlettséget eredményez, (erősödik a tanulók önbizalma, önfogadás, önbecsülése, optimizmusa, alapvető emberi bizalom, autonómia.

David W. Johnson és Roger T. Johnson (1998) foglalkoztak az együttműködő tanulás és a szociális egymásrautaltság elméletével a pszichológiai értelemben vett egészséggel. Felmérték, és több tanulmányban elemezték a szociális egymásrautaltság és a pszichológiai egészség közötti kapcsolatot.

Eredmények:

- a. A társakkal való együttműködés nagyobb pszichológiai egészséget eredményezett
- b. Az együttműködő magatartás szoros kapcsolatban áll a pszichológiai egészség mutatóival (emocionális fejlettség, alkalmazkodás, önbizalom önfogadás, önbecsülés, optimizmus, alapvető emberi bizalom, autonómia.) (David W. Johnson és Roger T. Johnson 1998)

Szülői, tanulói, hallgatói, nevelői vélemények, tapasztalatok

Részletek a szülői véleményekből⁽¹⁾

„A csoportmunka szerintünk olyan biztonságérzetet, szellemi bázist teremt, amely kiküszöböli az esetleges elbizonytalanodást úgy, hogy pontosítja, és tudássá erősíti azt.”

(Pécs, szülő)

„Úgy érzem, hogy Eszter önállóbb lett

(ahogyan ő fogalmaz: „el tudom rendezni a dolgaimat”)

- többet tud arról, hogy mit ér önmaga és mások előtt;
- tapasztalatokat szerzett arra vonatkozóan, hogy miben tud segíteni másoknak, és hogyan fogadják a segítségét;
- tapasztalatai vannak arról is, hogy a többiektől milyen segítséget várhat;
- megtanult elfogadni másokat, és önmagát elfogadtatni;
- belekóstolt a közösen végzett, együttes munka örömébe;
- többet tud arról, hogy tekintettel kell lenni másokra;
- többet tud arról, hogyan érvényesítheti az elképzeléseit;
- a kiscsoportokban megvalósított együttműködés a barátság tartalmára, a bizalom, elfogadás és szeretet különböző formáinak megtapasztalására több lehetőséget adott Eszter számára;
- talán az is igaz, hogy jobban bízik önmagában.” (Pécs, szülő)

„Felismerik erőnyeiket és hibáikat a közös munka során, s így lassan kikristályosodnak azok az értékek, amelyek mindenki számára követendőek lesznek. Ezeket ők maguk fogalmazhatják meg, s tűzhetik célul maguk elé.” (Pécs, szülő)

Tanulók nyilatkozataiból⁽²⁾

„Szerintem a csoport egy kis közösség, amelyben meg lehet beszélni a gondokat és örömeiket is.”

„Ha valamit nem tudok, mindig segítenek a társaim és én is szívesen segítek.”

„Így könnyebben megtanulok mindent”

„Jó együtt tanulni és játszani, szeretek iskolába járni, szeretjük egymást.”

„Szerencsés vagyok, hogy csoportmunkában tanulhatok.”

Nevelők nyilatkozataiból⁽³⁾

„Az a tapasztalatunk, hogy a gyerekek az átlagosnál jobban szeretnek iskolába járni. Senki nem mehet haza úgy, hogy ne szólalt volna meg az órán. Rendkívül aktívak és kreatívak.”
(Zalaegerszeg: Horváthné, Mikóné tanítók)

„A jövő oktatásában nem a pedagógus személye, hanem a gyerekek aktivitása kerül előtérbe. A csoporton belül egymást motiválják, közös érdekük, hogy minél többet tudjanak. Felkészítik és kikérdezik egymást.” (Szigetvár: Varga Zoltánné tanító)

Amit átéltek, tapasztaltak a hallgatók⁽⁴⁾

- „Megtapasztaltuk a kooperatív csoportmunkát a tanuló szemszögéből, hogyan tudunk jól együtt dolgozni, meghallgatni a másikat.”
- „Átéltük, hogy hogyan válik a személyiség egyre nyíltabbá, nyitottabbá.”
- „Megtapasztaltuk, hogy a csoport teljesítménye van a központban, mégis saját egyéni gondolkodásunk alkotta meg a közös produktumot.”
- „Megtapasztaltuk az egyéni felelősség fontosságát, a kölcsönös egymásrautaltságot, egymás segítségét.”
- „Megerősítést nyertünk abban, hogy így a tananyag elmélyítése mélyebb és hatékonyabb.”
- „Megtanultuk egymást türelmesen végighallgatni, információkat cserélni, véleményt nyilvánítani, szabadon előadni, együttműködni, alkalmazkodni, egymás véleményét elfogadni.
- „Fejlődött önértékelésünk, jobban megismerhettük saját képességeinket.”
- „Megismertük a csoportmunka örömeit. Intenzív társas kapcsolat alakult ki a csoportban.”

Zárszó

A kooperatív tanulás jobban felkészíti a gyerekeket az életre, a társadalomba való beilleszkedésre. A szociális készségek és kompetenciák erőteljesebben fejlődnek együttműködés során, mint versenyhelyzetben vagy önálló tevékenységben. Segíti az együttműködés és a proszociális képességek kialakulását, amelyek nemcsak a beilleszkedésnél, a későbbi élet során fontosak, hanem az együttműködés során szerzett tapasztalatok, érzelmi hatások hozzájárulnak az egészséges fejlődéshez is.

Jegyzet

- (1),(2) *A válogatás a PTE Deák Ferenc Gyakorló Gimnázium és Általános Iskola tanulóinak és szüleinek a reflexióiból való. A felmérést készítette: Orbán Józsefné*
- (3) *A HKT (Humanisztikus Kooperatív Tanulás) szaktanácsadó tanítók nyilatkozataiból.*
- (4) *Válogatás a Kooperatív tanulás-tanulásszervezés tréninget végző hallgatók nyilatkozataiból, PTE BTK Neveléstudományi Intézet Orbán Józsefné, 2004-2007)*

Irodalomjegyzék

- Bárdossy Ildikó: *A produktív tanulás főbb összetevői és feltételei. In: Vastagh Zoltán Kooperatív pedagógiai stratégiák az iskolában III. JPTE TI .Pécs, 1999.*
- Benda József: *A humanisztikus kooperatív tanulás innovációs program hatásvizsgálata. Budapest, 1994.*
- Csirmaz Mátyás: *Gondolatok az értékelés kapcsán. Budapest, 1996, Fejlesztő Pedagógia 1. 4.*
- Horváth Attila: *Kooperatív technikák. OKI Budapest, 1994.5*
- Nagy József: *XXI. század és nevelés 35.p. Oziris Kiadó Bp., 2000.*
- Orbán Józsefné: *Humanisztikus kooperatív tanulás. Foglalkozástervezetek gyűjteménye. JPTE 2. Sz. Gyakorló Ált. Isk. Pécs, 1999.*
- Orbán Józsefné: *Az együttműködő tanulásban rejlő fejlesztési lehetőségek. In: Vastagh Zoltán: Kooperatív pedagógiai stratégiák az iskolában III. Pécs, 1999.*
- Rudas János: *Delfi örökösei. Budapest, 1997. Gondolat-Kairosz Kiadó.*
- Roeders, P.: *A hatékony tanulás titka. Budapest, 1997, Calibra Kiadó*
- Spencer Kagan: *Kooperatív tanulás Soros Oktatási Könyvek (fordítás) 2001. Eredeti kiadás: Spencer Kagan Cooperatív Learning Copyrigh 1992.*
-